

- Reitynh krain svitu: karta, malovana tsyframy*. 2014. Lviv: Piramida.
- Skliarenko, O. O. 2014. Mizhnarodna konkurentsia v sferi perspektyvnykh tekhnolohii. *Problemy nauky*. № 7–8. 35–39.
- Fedulova, L. I., Androshchuk, H. O. 2014. Osoblyvosti rozvytku innovatsiinoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu: vykyky dlia Ukrainy. *Problemy nauky*. № 7–8. 40–46.

УДК 94(477) «1992–2014»

DOI: 10.20535/2307-5244.44.2017.105465

В. О. Медвідь

Інститут історії України НАН України

V. Medvid

Institute of History of Ukraine National Academy of Ukraine

**МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЯК ОДИН
ІЗ НАПРЯМІВ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ
(1992–2014 РР.): ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ**

***International Technical Assistance as the One of the Ways
of International Cooperation of Ukraine (1992–2014):
Historiography***

У статті розглядається основна література та джерела щодо залучення та реалізації міжнародної технічної допомоги в Україні з 1992 по 2014 рр.

Ключові слова: міжнародна технічна допомога, допомога з розвитку, донор, бенефіціар, реципієнт, суспільство, держава, історіографія.

The article deals with the concept of «international technical assistance» and its implementation in Ukraine, the main directions of international cooperation, and the impact of the ITA on the socio-political processes. Also, this article overviews the historiography and records devoted the topic of the ITA as the one of the ways of international cooperation of Ukraine (1992–2014). The author investigates the legislative framework of the donor assistance, the main regulatory legal acts on the usage of material, technical and financial support from donor countries; and identifies the main problems related to the legislative settlement of this issue. The author explores the works of Leonid Kistersskyi, Tetyana Lypova, Victoria Adamyk, Olena Paliuh, Kostyantyn Ploskyi, Larysa Mahdiuk ets devoted to the topic. The article comprehensively describes the conceptual apparatus relating to the involvement of international aid, described the essence of the concept of the technical assistance, the peculiarities of legal regulation, analyzes the activities of ITA and its impact on social and democratic reforms in Ukraine.

Keywords: international technical assistance, financial support, donor, beneficiary, recipient, society, state, historiography.

Аспект залучення міжнародної технічної допомоги як одного з векторів міжнародної співпраці України є однією з ключових, проте малодосліджених наукових тем. Насамперед, це пов'язано з кількома можливими причинами:

- незважаючи на те, що проекти міжнародної технічної допомоги реєструють з 1996 р., доступні офіційні дані є лише з 2012 р., коли було внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р.;
- актуальність діяльності проектів/програм допомоги з розвитку зростає паралельно з проєвропейським вибором вектора міжнародної співпраці України, особливо з 2004 р., після подій «Помаранчевої революції».

Проблематика залучення офіційної допомоги з розвитку має кілька напрямів, це зокрема: 1) понятійний апарат, а саме визначення поняття «міжнародна технічна допомога» (МТД), його складових, зокрема відмінності від міжнародної фінансової та гуманітарної допомоги; 2) державна політика з ефективного впровадження проектів, законодавча база; 3) реальний вплив МТД на суспільно-політичні процеси. Таким чином, це питання цікаве з погляду не лише історії, а й юриспруденції, економіки, політології тощо.

Сучасна історіографія розглядає допомогу з розвитку найчастіше в економічному та політично-правовому ключах, тоді як історичний аспект залишається новим, тому важливим і актуальним.

Мета статті: визначити поняття «міжнародна технічна допомога» та проаналізувати основні праці й джерела, що стосуються залучення донорської допомоги в Україні.

Згідно з офіційною термінологією, допомога з розвитку (технічна допомога, міжнародна допомога, іноземна допомога) визначається як фінансова допомога, яку надають країнам, що розвиваються уряди та інші установи для сприяння економічному, екологічному, соціальному та політичному розвитку (Shah, A. 2014). Варто звернути увагу, що це інше поняття, ніж гуманітарна допомога, яка зазвичай зосереджується на короткостроковій боротьбі з бідністю (Organization for Economic Cooperation and Development і Library 2010).

Технічна допомога є тією урядовою допомогою, що виконується через Комітет сприяння розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з 1969 р. (Браун, С. 1994, с. 57).

На сьогодні Організація об'єднує 34 найбільш економічно розвинених країн світу, це — більшість держав Європейського союзу, США, Австралія, Швейцарія, Норвегія, Японія та інші.

Донорська допомога є цільовою передачею ресурсів з країн-донорів на безвідплатній і незворотній основі для підтримання соціально-економічно-

го розвитку країни-реципієнта. У свою чергу, країни — претенденти на міжнародну допомогу зобов'язуються дотримуватися певних правил. Серед основних критеріїв класифікації ресурсів технічної допомоги визначено такі: передання ресурсів у втіленій формі; безвідплатна й незворотна основа використання; обумовлене цільове використання на потреби розвитку реципієнта (Липова, Т. 2006, с. 4).

Україна стала країною-реципієнтом незадовго після проголошення незалежності й на сьогодні є однією з пріоритетних для залучення міжнародної допомоги у Східній Європі. Це пов'язано з декількома причинами, зокрема з визначенням європейського напрямку інтеграції, суспільно-політичними процесами, що визначають демократію, громадянське суспільство як ціннісні орієнтири, оскільки однією з необхідних умов залучення міжнародної технічної допомоги для країн із перехідною економікою є політична стабільність та визначений курс реформ, дотримання курсу європейської інтеграції й відповідність нормативно-правової бази (Кістерський, Л. 2010, с. 24). Також фактором залучення іноземної допомоги є наявність інституцій громадянського суспільства, які й стають фундаментом для ефективного використання МТД. Більше того, на сьогодні в Україні, саме ці інституції є основними гравцями, що ефективно використовують допомогу з розвитку.

Розглядаючи основні джерела залучення МТД в Україні, можна визначити два види джерел:

- міжнародні договори;
- внутрішнє законодавство.

Основні організаційно-правові засади допомоги з розвитку на сьогодні регулюються 21 рамковим міжнародним договором України та міжнародними договорами щодо впровадження програм співпраці в різних сферах. Цілі й завдання допомоги узгоджуються як на міжурядовому, так і на міжвідомчому рівні.

Ключовим нормативно-правовим актом, що регулює умови реалізації міжнародних проектів/програм є Постанова № 153 Кабінету міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання, моніторингу міжнародної технічної допомоги» від 15 лютого 2012 р. (Постанова Кабінету міністрів України 2002). Відповідно до статті 2 Постанови Кабінету міністрів, що регулює питання донорської допомоги, міжнародна технічна допомога (МТД) — це фінансові й інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній і безповоротній основі для підтримки України (Постанова Кабінету міністрів України 2002).

На сьогодні в Україні немає окремого закону про міжнародну технічну допомогу, який регламентував би основні питання, пов'язані з наданням та

використанням допомоги на розвиток, а також норм, які навпаки передбачали б умови надання допомоги від нашої країни іншим суб'єктам права. Розглядаючи ретроспективу цього питання, варто зазначити, що спроби законодавчого врегулювання було зроблено ще 2007 р. Тоді ж проект Закону «Про міжнародну технічну допомогу», пройшовши два читання у Верховній Раді України, так і не дочекався підпису Президента. 2013 р. вже новий законопроект було подано на розгляд, проте цього разу він не зміг пройти першого читання й був відправлений на доопрацювання. Таким чином, сьогодні Україна все ще чекає на закон, який би охопив увесь спектр регулювання діяльності такого вкрай важливого питання як надання МТД.

Загалом за останніх 10 років МТД координували три державні установи: Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Головне управління державної служби (з 2011 р. — Національне агентство з державної служби) та Міністерство фінансів.

2007 р. згідно з Указом Президента України № 325 Україна приєдналася до Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги від 2 березня 2005 р. (Указ Президента України. 2007), де було визначено основні зобов'язання держави-партнера. Загалом в Україні створено розгалужену договірно-правову та нормативно-правову базу технічної співпраці з донорами МТД.

Вагомий внесок у теоретичну розробку поняття допомоги з розвитку зробив дослідник Стівен Браун (Браун, С. 2012, с. 143), який визначив офіційну допомогу з розвитку як офіційні надходження, джерелом яких є уряди та офіційні установи країн-донорів, інший іноземний автор Джозеф Стігліц (Stiglitz, J. 2002, р. 79) розширив питання міжнародної допомоги в світовій глобалізації.

Серед українських науковців залучення донорської допомоги досліджують Л. Кістерський, К. Плоский, Т. Липова, Г. Макота, р. Войтович, О. Палюх, О. Лозовицький та інші.

Однією з ґрунтовних праць стала монографія Леоніда Кістерського, видана 2010 р. Автор у книзі «Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності» розглядає основні концептуальні засади надання МТД, механізми її залучення та наводить власні думки щодо того, як підвищити ефективність управління проектами МТД у сфері ринкових перетворень в Україні (Кістерський, Л., Липова, Т. 2010, с. 15).

Олена Палюх у дослідженні «Реформування системи використання міжнародної технічної допомоги в Україні» зосередила увагу на економічному аспекті залучення МТД в Україні (Палюх, О. 2012, с. 6). Основний акцент роботи — на реформуванні системи залучення, використання й моні-

торингу допомоги з розвитку на основі консолідації донорських та бюджетних ресурсів для виконання державних програм розвитку України з урахуванням раціоналізації бюджетних видатків. Автор зробила спробу узагальнити світовий досвід надання допомоги з розвитку, визначити вплив донорської допомоги на економіку країн-реципієнтів.

На міждисциплінарних засадах проблему розглядає в публікаціях науковець Костянтин Плоский (Плоский, К. 2012, с. 129), який аналізує дослідження МТД в українській науці, окреслює основні напрями розробок з даної проблематики. Автор сформулював пріоритетні вектори, що потребують вивчення: це методологічні аспекти залучення й оцінки МТД, можливості ефективнішого використання допомоги з розвитку. Також він навів основні характеристики проблематики, зокрема такі, як нерозвиненість методологічної бази, фрагментарність, брак наукових робіт із проблем міжнародної допомоги в державному управлінні тощо. Як варіант покращення ефективності використання МТД автор пропонує відкритий діалог донорських організацій, органів влади з залученням представників громадянського суспільства (Плоский, К. 2012, с. 138).

Науковець Лариса Магдюк (Магдюк, Л. 2009, с. 169) досліджує донорську допомогу, що надається у сфері гендерної рівності. Основною тезою дослідниці є формулювання, що офіційна МТД в Україні є важливим сегментом забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків.

МТД як один з ключових механізмів подолання бідності розглядає дослідниця Вікторія Адамик. У публікаціях автор зосереджує увагу на побудові стратегій як країни-реципієнта, так і країни-донора, бо лише спільне, скоординоване бачення проблеми може бути максимально ефективним на шляху до мети. Також слід враховувати критерії ефективності, які базуються на теоретичних підходах провідних фахівців з проблематики бідності та на світовому досвіді (Адамик, В. 2011, с. 215) Дослідниця, порівнюючи рівень надання МТД країнам Центрально-Східної Європи, вищих за індексом від України, вважає, що допомога Україні на порядок менша (Адамик, В. 2008, с. 68), що говорить про несприйняття нашої держави як такої, що зможе максимально використати отримані ресурси.

Проте варто зазначити, що кількість проектів, які реалізуються в Україні щороку зростає, охоплюючи все більше суспільно-політичних сфер. Насамперед це пов'язано з запитами саме громадянського суспільства.

Ефективність залучення та використання міжнародної фінансової й технічної допомоги як передумови створення сприятливих умов і можливостей для підвищення якості життя в Україні дослідила Наталія Комар (Комар, Н. 2008, с. 8). Автор розглянула методологічні підходи до класифіка-

ції міжнародної економічної допомоги, на основі чого встановила, що основними формами такої допомоги є офіційна допомога розвитку, яка залежно від кількості суб'єктів міжнародних відносин поділяється на двосторонню, багатосторонню й колективну, та приватні надходження. Серед основних проблем залучення та реалізації МТД автор наводить низьку ініціативність української сторони в розробці проектів, недостатню активність громадянського суспільства, незначні обсяги допомоги з боку міжнародних донорів на реалізацію проектів, зокрема соціальних, які більше відповідають цілям подолання бідності в нашій державі, неузгодженість завдань і внутрішніх механізмів подолання бідності в Україні з інструментами, цілями, можливостями й напрямками діяльності міжнародних донорів; брак контролю, відповідальності та фінансової звітності з обох боків за використані іноземні ресурси.

Важливе питання впливу МТД на суспільно-політичні процеси порушує Катерина Піщикова (Піщикова, К. 2006, с. 134), яка досліджує донорську допомогу США в побудові демократії в Україні. Автор зосереджує увагу на аналізі поняття громадянського суспільства, демократії й на основних інструментах їх побудови.

Аналіз наукових праць говорить про те, що дослідники по-різному оцінюють залучення донорської допомоги з розвитку, починаючи з позитивного впливу й завершуючи ствердженнями, що це лише негативно позначається на економіці перехідних суспільств (Войтович, Р. 2007, с. 536).

Історіографічний аналіз основних джерел та літератури, що стосується залучення міжнародної технічної допомоги в Україні в першу чергу дає підстави говорити про тенденції серед науковців у сприйнятті донорської допомоги як форми міжнародної співпраці чи навіть міжнародної політики. Наразі можна говорити, що більшість дослідників схиляється до думки про низький рівень засвоєння міжнародної технічної допомоги, брак чіткої системи індикаторів і механізмів дослідження впливу допомоги з розвитку на суспільно-політичні трансформації в Україні.

Адамик, В., Комар, Н. 2008. Міжнародна допомога з подолання бідності: теоретичні аспекти, світовий та вітчизняний досвід. *Журнал європейської економіки*, № 1. 57–75.

Адамик, В. 2011. *Міжнародна економічна допомога з подолання бідності в Україні*. Тернопіль.

Браун, С. 1994. *Іноземна допомога на практиці*. Київ: Основи.

Войтович, Р. 2007. *Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз)*. Київ.

Кістерський, Л., Липова, Т. 2010. *Міжнародна технічна допомога: шляхи підвищення ефективності*. Київ.

Комар, Н. 2008. *Міжнародна економічна допомога в процесі реалізації стратегії подолання бідності в Україні*. Автореф. дис. ... канд. екон. наук. Тернопільський національний економічний університет.

Липова, Т. 2006. *Роль технічної допомоги в ринкових перетвореннях країн з перехідною економікою*. Автореф. дис. ... канд. ек. наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Магдюк, Л. 2009. Особливості впливу міжнародних програм на розвиток гендерного руху в незалежній Україні: історичний аспект. *Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ*, № 9. 157–170.

Organization for Economic Cooperation and Development iLibrary. 2010. *Official development assistance*. [Online] Available at: <https://tinyurl.com/nyzpxyq> [Accessed: 03. 2015]

Палюх, О. 2012. *Реформування системи використання міжнародної технічної допомоги в Україні*. Київ.

Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги. 2005. [Online] Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_271 [Accessed: 03.2017]

Плоский, К. 2012. Технічна допомога у системі міжнародного сприяння розвитку: сутність, сучасний дискурс, проблеми імплементації в Україні. *Наукові Праці Чорноморського Державного Університету Імені Петра Могили Комплексу «Кисво-Могиланська Академія»*, № 202 (190). 134–139.

Постанова Кабінету міністрів України. 2002. *Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги*. [Online] Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-п>. [Accessed: 03.2017]

Указ Президента України. 2007. *Про приєднання України до Паризької декларації щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги*. [Online] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/325/2007> [Accessed: 03.2017]

Pishchikova, K. 2006. *Lost in Translation: USAID assistance to democracy building in post-communist Ukraine*. Amsterdam.

Shah, A. 2014. *Foreign Aid for Development Assistance*. [Online] Available at: <http://www.globalissues.org/print/article/35> [Accessed: 03. 2017]

Stiglitz, J. 2002. *Globalization and its Discontents*. London: W. W. Norton&Company.

Adamyk, V., Komar, N. 2008. Mizhnarodna dopomoha z podolannia bidnosti: teoretychni aspekty, svitovyi ta vitchyzniani dosvid. *Zhurnal yevropejskoi ekonomiky*, 1, pp. 57–75.

Adamyk, V. 2011. *Mizhnarodna ekonomichna dopomoha z podolannia bidnosti v Ukraini*. Ternopil.

Braun, S. 1994. *Inozemna dopomoha na praktytsi*. Pereklad z anhliiskoi O. Matviienko. Kyiv: Osnovy.

Voitovych, R. 2007. *Vplyv hlobalizatsii na systemu derzhavnoho upravlinnia (teoretyko-metodolohichniy analiz)*. Kyiv.

Kisterskyi, L. and Lypova, T. 2010. *Mizhnarodna tekhnichna dopomoha: shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti*. Kyiv.

Komar, N. 2008. *Mizhnarodna ekonomichna dopomoha v protsesi realizatsii stratehii podolannia bidnosti v Ukraini*. Phd. Ternopilskyi Universytet.

Lypova, T. 2006. *Rol tekhnichnoi dopomohy v rynkovykh peretvorenniakh krain z perekhidnoiu ekonomikoju*. Phd. Kyivskyi Universytet.

Mahdiuk, L. 2009. Osoblyvosti vplyvu mizhnarodnykh proqram na rozvytok gendernoho rukhu v nezalezhnii Ukraini: istorychnyi aspekt. *Istorychna panorama: Zbirnyk naukovykh statei* ChNU, № 9. 157–170.

Organization for Economic Cooperation and Development iLibrary. 2010. *Official development assistance*. [Online] Available at: <https://tinyurl.com/nyzpxyr> [Accessed: 03.2015]

Paliukh, O. 2012. *Reformuvannia systemy vykorystannia mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy v Ukraini*. Phd. Kyivskyi Universytet.

Paryzka deklaratsiia shchodo pidvyshchennia efektyvnosti zovnishnoi dopomohy. 2005. [Online] Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_271 [Accessed: 03.2017]

Pishchikova, K. 2006. *Lost in Translation: USAID assistance to democracy building in post-communist Ukraine*. Amsterdam.

Ploskyi, K. 2012. Tekhnichna dopomoha u systemi mizhnarodnoho sprianniia rozvytku: sutnist, suchasnyi dyskurs, problemy implementatsii v Ukraini. *Naukovi pratsi*, № 202 (190). 134–139.

Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy. 2002. *Pro stvorennia yedynoi systemy zaluchennia, vykorystannia ta monitorynhu mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy*. [Online] Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-п>. [Accessed: 03.2017]

Ukaz Prezydenta Ukrainy. 2007. *Pro pryiednannia Ukrainy do Paryzkoj deklaratsii shchodo pidvyshchennia efektyvnosti zovnishnoi dopomohy*. [online] Available at: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/325/2007>> [Accessed: 03. 2017]

Shah, A. 2014. *Foreign Aid for Development Assistance*. [Online] Available at: <http://www.globalissues.org/print/article/35> [Accessed: 03.2017]

Stiglitz, J. 2002. *Globalization and its Discontents*. London: W. W. Norton & Company.